



גד קינר

כשהעירתי אותך משנתך

כשהעירתי אותך משנתך בוששו עיניך לשוכ
מחלומי וטפסו בהמלה רעה במדרגות
מבטך וכשהגיעו השילו מעליהן תותבות של
בגפי מלאכים וילקוט המום ומיתותי המשנות
בשליקה וצריפה וגלגול מחלות הרחם, והיו
מיוזעות וסמקות ומאשרות ויוזעות דרך
ארץ ודרך גבר שלא ידעתי.

וכשקמתי מרבצה בלא חשק כהגר
שהגיעה לפריקה במקרא בגשימות קטועות
ודחקתי בי שאגרשה, קם עלי הבית
כפצא ישמעאליים גמדיים, והתריסים ידו בי אכנים
של אור אבל, ובמטבח הותרת אתרד שירי חלום
נרקב ושלחה ללא עבר ומסכת המות של
גופי הנאפית במטה חולכת
ומצטננת

שבהן חיפשה את עצמה כאשה וכמשוררת, ואת חיפיה
שהיא אלה היא חולקת עם גורדון. ממכתביו ומתשובתו
תיו אליה, מצטיירת צעירה חסרת ביטחון, שאינה
מאמינה בכשרונותיה, מתלוננת על חוסר מקוריות, ומתייסרת
בבדידותה. גורדון, שמעולם לא קרא יצירה
משלה (היא החלה לפרסם רק ב-1920), מספק לה מעין
אבחנות אנליטיות לגבי הווייתו הטרום-יצירתית, כמו,
"כוח מחשבתך וכשרונך לא נתבשל עוד, כי עוד לא
נגמר בניין עולמך"; או "תוכן נשמתך הוא בעיקר כמה
שמתחת למפתח ההכרה"; או "מקוריות את בחיים... ואל
יהי הדבר הזה קל בעיניך. מקוריות בחיים... אולי יותר
חשובה... ממקוריות שבמחשבה ושכישורן". גורדון
הציע לה, בין היתר, לקרוא יום פרקי תנ"ך ואגדה,
ועם זאת, לא להרבות בקריאה יתרה, "כי היא מחלישה
את העבודה העצמית של המחשבה".

גורדון הזהיר את רחל מפני קנות המסון ש"משפיע
עליך יותר ומשעבר את נפשך יותר מאחר", כיוון ש"את
אינך קנות המסון ואינך צריכה להיות" (עמ' 18-19). כאן

בעקשנות על פרטיותו של כל יחיד ויחיד, כיוון שרק
היחיד עושה את העם, ולא להיפך (ראה המינוח שלו "עם
אדם"). וכך כתב ב-1921: "דבריו של טרומפלדור על דבר
הקבוצה, שהוא ראה בה חזות הכל, אינם כמוכר לגמרי לפי
רוח... קבוצה, קבוצה גדולה, מושב עובדים, קואופרטיב,
קומונה - אם יהיה בהן תוכן אנושי. ואם לא - אף אחת מהן
לא תועיל... ולפי שעה אנחנו רואים כי בכל אחת מהן פועל
לים, קודם כל, הצדדים השליליים. יען מה? יען... שוכחים
דבר קטן, שוכחים כי העיקר הוא האדם" (עמ' 219); ובאר
תה שנה: "אם בקבוצה אתם רוצים... אל תראו בה מין חבית
שאתם נכבשים, נתמכים איש ברעהו כדגים מלוחים, ובוה
אתם מסודרים יפה. בני אדם אינם דגים מלוחים ואין
לסדרם בחבית סידור של קיימא. בני אדם יש בהם תנועה
חיים ועולם מלא" (עמ' 221).

גורדון, כפי שאפשר ללמוד ממכתבים אלה, הוא
אדם אמיץ וחף מכל דוגמטיות. אמנם הוא נמנה עם
מחנה הפרועים, אבל אין הוא מתחייב ברעותיו לאף
מפלגה או רעיון. אין לו פרות קדושות ובוודאי לא
ערכים מוסכמים ומוכנים מאלהים. כל נושא הוא בורק
לגופו של עניין, מעלה את ספקותיו, ומציע אינטרפר-
טציה אישית משלו כאדם חרפעי על טעמיו, הער-
פותיו, והסתגיונותיו. לפיכך, כאשר פונים אליו צעיר-
רים וצעירות בעצה ובהדרכה, הוא לא מהסס להעלות
בתשובותיו את התלבטויותיו כשווה בין שווים, וזאת
לא רק בשל סירובו להתקבל כסמכות, אלא בשל מור-
עותו לפער הגילים שביניהם ולהיותם כל אחד מהם
אינדיבידואל בפני עצמו.

אחת מתשובותיו המקשות והמגבירות מבוכה, היא
כמו זו שפונה לצעיר ממרחביה (1916). צעיר זה טען,
כי על אף שהעבודה במשק חביבה עליו, וכן החברים
והקריאה בספרים, הוא מדוכא ואיננו מבין מדוע.
גורדון מרבה לכתוב לבחור זה, הוא מסביר לו
שהאדם אינו בחיים בעצמם אלא בעצם
מהותם של האנשים עצמם, לכן יש לבקש
את אורם בחשכה ואת גדלותם בדברים
הקטנים, כשהשורה התחתונה היא: "שאל
את עצמך", כי "לאור האמת הנורא" כל
אחר צריך למצוא בעצמו את ארץ
ישראל שלו; ובמכתב אחר: "ומצאת את
עצמך, את עצמותך המיוחדת, את
ה'אני' שלך... אך אל תלך בדרך
אחרים... ואל תאור באורו של מי שהוא"
(עמ' 76); והעיקר, "אל תחשוב את עצמך

הפועל הזקן שסרב להיות גורו

וראש ממשלתה הראשון דוד בן-גוריון, וכמוכן סופרים
כמו ענגנו ודבורה בארון. אבל כאן יש לזכור, כי ציבור
העליה השניה, ששרד תקופה זו ונשאר בארץ, הוא רק
שארית פליטה מכל אותם אלפי צעירים חולמים ותוהים,
שתשעים אחוז מהם נטשו ויורו מהארץ. אחוז גבוה
מהנותרים, שלא ראו בידירה מוצא לבטחונותיהם, בחרו
לאבר את עצמם לדעת (נשים וגברים כאחד).

לא בכדי טען יצחק טבנקין, כי העליה השניה נולדה
מן היאוש, ויאוש זה מחלחל וצורב במכתבים אלה, ויאוש
זה מחפש את נתיבותיו אל גורדון להכתירו כסמכות
להם, לפתוח להם שער ולהציעם בדרך הגדולה. "גור-
דון, כה רציתי להימצא על ירך, לו רגעם לשתוק איתך",
כותב שמעון קושניר מירושלים (1917); ובנימיני (1916)
פותח ואומר: "מרגיש אני צורך לשוחח, לכל הפחות

לשפוך את שיחי בכתב לפני איש שהוא
אקטיבי בעיני, אולי יקל לי מעט";
וחיותה בוסל, אלמנה צעירה,
שבעלה יוסף נהרג בנסיבות
טרגיות, כותבת מדגניה
(1919): "גורדון, צר לי מאד
שאינך יכול להיות הנביא
של רעיון הקבוצה, כי בכלל
אין עדיין נביא לנו ולכן כל-
כך קשה ואין אנו מוצאים
ביטוי להכרתנו ולרגשותינו".
כאמור, גורדון לא מקל על
חיייהם. הוא אמנם
נחלץ לעזרתם,

את אינך בודדה במרום, מכתבים מא.ד.
גורדון ואליו, עורך ומואר בידי מוקי צור,
הקיבוץ המאוחד, 286 עמ'

יפה ברלוביץ

א. ד. גורדון היה מיתוס, מיתוס ששקע בזכרון
הלאומי שלנו, כיוון שלא נצרכו לו עוד. אם
גורדון היה מיתוס הוואי של גבורה צבאית, אין
ספק שהיו מנכסים אותו זה

תקופה

מכבר בכתביה המקודשים של
מורשת הקרב שלנו, ומשפטיו היו מצוטטים ובוועדים כאר-
תיות של אש בכל סיום מחזור סידונות או תרגיל צבאי
בינורועי. אבל א.ד. גורדון תקף את הצבאיות כבר
בנסיבותיה הראשונות לחייל גורד עברי
ולצרפו לצבא הבריטי במלחמת העולם
הראשונה. ב-1918 כתב: "הצבא - הוא
הכוח העיור הסטיכי הבהמי של העם,
האגרוף הקיבוצי כלפי חוץ, אבל גם
כלפי פנים... זהו שריר קדומים מאותה
התקופה, שהאומה, בדומה לחיה ולבר-
מה, לא ידעה להגריר עצמותה, לקבוע
את יחסה... אל יתר האומות, אלא
בחיטות, בבעיטות, בגניחות, בנשי-
כות" (עמ' 204); ובמקום אחר באותה
שנה: "עך עכשיו ידעו - שפרט צריך
להיות ישר, אבל עם הוא יוצא מן
הכלל: לו מותר לכבוש
ארצות. אבל זהו אבסורד.

כל השקרים בעולם
באים מזה של עם
מותר הכל, ולפרט זה
אסור. לעם אסור
להלחם כמו שליח
אסור לרצח", ולפיכך
"לא ברם קונים את
הארץ, כי אם עלייך
החיים בה. הארץ הזו
היא של הערבים
היושבים ועובדים בה,
והיא שלנו באותה
מידה שאנחנו יושבים



אינה שייכת אלא לעובדים בה" (עמ' 206).

כאן צריך לזכור, שלא כמו החלילן מהמלון, גורדון סרסר להיות מנהיג לאותם צעירים. יתרה מזו, הוא התנער מאותה אורייט שהם כופים עליו בשאלותיהם, בלבטיותם ובכעגועיהם, להיות מעין אורקל מולפי ולהעניק להם בביטחון ובאופטימיות את כל התשובות והפתרונות. ההיפך הוא הנכון, גורדון, כמותם, הוא פועל להתר ליום ועבורה, וכאדם מדוקה הוא גם יודע שעם היצע תפוקתי כמו שלו סיכוייו רק הולכים וכלים; כמותם, הוא אדם מתגעגע, מתלבט ומתייסר, בעומדו חסר אונים מול השאלות הגדולות של בניית עם חדש, אדם חדש וארץ חדשה; אבל שלא כמותם, בגרותו וסקרנותו ציידו אותו במשך השנים בכלים אינטלקטואליים של ידע ותובנה הרחופים אותו לנסות ולהתמודד עם החומרים המציאותיים הקיימים, ואם לא להעמידם אף פתרונות הרי לפחות לפרסם, לבדוקם ולהביא את הפרובלמטיקה שלהם.

ברמייהם הסטריאוטיפיים, שמזיגים את הזיכרון הלאומי שלנו מאז, מצטיירים אנשי העליה השניה כדור קנאות של נפילים: מנהיגי פועלים כמו ברל כצנלסון, נשיאים כמו יצחק בן צבי וולמן שז"ר, מכונן המדינה

אני בולבולק.
מה תעלי.
אולי את נזכק!
את גאמר: לא!

והיה כדאמרת,
 יאמר אק הוואק,
 והנה את אונק
 12 דורה במלך
 44 גרדו
 44 גרדו

א.ד. גורדון ורחל המשוררת. חליפת מכתבים
שבין מדריך רוחני לצעירה מתלבטת.
מימי: השיר שכתב לה

הפיקחון האכזרי הזה, על
ניסוחיו החדים שמסרבים
לרכך ולו כמעט את המציאות
כפי שהיא, או ההפנייה העקש-
נית שלו את חבר הצעירים התר-
אל עצמם, ללא פתרון גואל ומציל; כל אלה
בקרוב מעריציו ואוהדיו ועם צדדיו, המתבסס
ידיה של התנצלות ותקיפה כאחת. הצעיר מנחם
שרונה, שניהל עם גורדון מערכת יחסים סבוכה,
כותב לך... לא למען הגן עלי, שחיצי מחשבתך
כי נרמא לי שאינך מורה עלי כלל... ואין לי
בנפשי פרוץ" (עמ' 86); ובמקום אחר: "רוצה
לי ותאמני לי שהשגנו ביחס החיצוני ממני
תו ויתנה לפעמים יחס, לא נבע משנינו יחס
תסלח לי אם תמצא גם בזה גסות" (עמ' 81).
אמביוולנטי בין חברי 'השומר' לגורדון
עטרה שטורמן: "חברת אנשי 'השומר' לא
עליו (על גורדון - י.ב)... הוויכוחים המתמדי-
החיים שגעשה תמיד כחלל עולמה של הקבר-
יאה, וזים לרווחו... היו בינינו חברים שלא
עם הרבה מילוכיתיו של גורדון. לעתים
כבודו" (עמ' 175).

כוכבי לציין, כי את שירה העברי הראשון ('הלך נפש', 'השילוח', 1920), הקדישה רחל לאד. גורדון; ואילו גורדון שינס אף הוא מותניים, וזעה לה בשיר ('שהיה לכות' ירת הספר הזה): "לכי בשבילך/ עלה תעלי/ איש אל יערצך/ אל יאמר: עלי/ והיה כעלותך/ יאור לך היום/ והנה את איני/ בורדה מרום". כלומר, גם השירים והאלה הם שייך התכתבות, כמו המשך לריאלוג שהתנהל ביניהם כל השנים במכתבים.

ועוד הערה לגבי המכתבים כאינטראקציה בין גורדון ונמעניו. גורדון מרבה לכתוב מכתבים לאו דווקא תחת לחץ הצעירים המבקשים את קרבתו ואת הענף שלו בכתב ובעליפה; הוא מרבה לכתוב מכתבים, כי הוא אוהב זה, כדבריו, הוא כלי הראוי והמתאים לו אישית לביטוייו ולצרכיו. באחד ממכתביו לרחל בלובשטיין לעיל, הוא מהרהר בקול רם על מהו 'מכתב', ובדיעבד מציע נדבך פרשני נוסף לדיון בואנר זה, שלא מעט אמנם והוגי רוח (בעיקר במאה ה־18 וה־19), מעש אוטו לציירת מופת. וכך כותב שוורדן: "היה זמן שכתבת מכתב, כמו קבלת מכתב, היתה לי ככשהיא לעצמה מעין חג. חייתי במכתבים... כמו שאני חי בטבע. וכשהיו יסורים באים אלי, והם אצלי אורחים תרירים, היו לי שתי דרכים להשיב את רוחי: הייתי מטייל יחיד כשעה בתוך הטבע, או הייתי כותב מכתב לאחד מידידי... ושני אלה היו מביאים לי את ההרגעה הדרושה, את הפיוס עם הכל" (עמ' 15-16). כלומר, כתיבת מכתב היא אקט תרפי של הרגעה פניום לאותה מצוקה אימננטית, שאינה מרפה (או כפי שהוא מגדיר אותה "נפס פצועה").

עם זאת יש לציין, כי ספר זה, על אף היותו קובץ מכתבים ויומנים, האמור להיקרא בדרך כלל בצורה מהירה ושוטפת, אינו מקל על הקריאה. אמנם, עריכתו הידידותית של מוקי צור, מסייעת לא מעט, הן בהסבריה ובהארותיה, הן בבחירותיה ובחלוקותיה ובהעמדתה הגרפית (שלוש צורות אות בספר: אות מכתבי גורדור, אות אחת למכתבי נמעניו, ואות נוספת להסבריו של צור, ואף-על-פי-כן, קריאתי במכתבים התנהלה לאיטה תוך מרווחי זמן והפסקות לא מעטות בין מקבץ למקבץ.

צריך לזכור כי מכתבים אלה רנים, בחלקם, בנושאים שהעסיקו והתסיסו את סדר היום הציבורי של זמנם, ואילו עכשיו הם שבים ומתקבלים כבעלי רלוונטיות היסטורית בלבד. ועם זאת, כל עוד מכתבים אלה נוגעים ומתירניים בנושאים קיומיים ולוסופיים שעניינם תכנים אנושיים הנומיסטיים, והם מנוסחים בחוכמת הלב, בעושר הדמיון ובחומרת העצוב של גורדונו. הזמן לא מכרסם בהם.

אהרון דוד גורדון נולד ב-1865 בפודוליה שבאוקראינה, גילה לארץ ב-1904, ונפטר ב-1922. על שמו הוקמה תנועת נוער חלוצית בשם 'גורדוניה' (1925), ודמותו איכלסה עשרות יצירות בספרות העברית.